

РОЗДІЛ 13

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/113>

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДУ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ

THE ROLE OF THE ADMINISTRATIVE COURT IN THE PROCESS OF PROOF

Проскурняк О.І., студент

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

У статті з'ясовано, що в адміністративному судочинстві загальноприйнятим є поділ усіх суб'єктів на такі три групи: 1) ті, які безпосередньо здійснюють правосуддя; 2) учасники справи, які прямо зацікавлені у результатах її вирішення: сторони; треті особи; представники сторін та третіх осіб; 3) особи, які сприяють здійсненню правосуддя: свідок; експерт; секретар судового засідання; судовий розпорядник; спеціаліст; перекладач тощо.

Якщо учасників адміністративного судочинства, що зацікавлені у вирішенні справи, беззаперечно можна віднести до суб'єктів доказування, то думки щодо інших суб'єктів не характеризуються одноставністю думок вчених. Позиції науковців розділилися. Одні вважають, що суд не заінтересований у розгляді справи, тому не повинен входити в перелік осіб, що здійснюють доказування. Інші – суд входить в число суб'єктів доказування, оскільки такі повноваження йому надані законом, він зобов'язаний ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Встановлено, що адміністративний суд зобов'язаний здійснити активну роль в процесі доказування в адміністративному судочинстві України, що обумовлюється принципом офіційного з'ясування всіх обставин справи, на реалізацію якого суд вживає визначені законом заходи, які необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи, а також вчиняє інші дії, необхідні для ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення. Доведено, що під час доказування суд повинен враховувати презумпцію вини суб'єкта владних повноважень.

Ключові слова: адміністративний суд, доказування, адміністративне судочинство, учасники справи, принципи.

The article clarified that in administrative proceedings it is generally accepted to divide all subjects into the following three groups: 1) those that directly administer justice; 2) participants in the case who are directly interested in the results of its resolution: the parties; third parties; representatives of parties and third parties; 3) persons who contribute to the administration of justice: a witness; expert; secretary of the court session; bailiff; specialist; translator etc.

If the participants of the administrative proceedings, who are interested in solving the case, can undoubtedly be attributed to the subjects of proof, then the opinions regarding other subjects are not characterized by the unanimity of the opinions of scientists. The positions of scientists were divided. Some believe that the court is not interested in the consideration of the case, therefore it should not be included in the list of persons providing evidence. Others - the court is one of the subjects of proof, since such powers are given to it by law, it is obliged to make a legal and justified court decision.

It has been established that the administrative court is obliged to play an active role in the process of proof in the administrative proceedings of Ukraine, which is determined by the principle of official clarification of all the circumstances of the case, for the implementation of which the court takes measures defined by law, which are necessary to clarify all the circumstances of the case, including regarding the discovery and demand of evidence on its own initiative, as well as performs other actions necessary for the adoption of a legal and well-founded court decision. It is proved that during the proof, the court must take into account the presumption of guilt of the subject of power.

Key words: administrative court, evidence, administrative proceedings, participants in the case, principles.

Постановка проблеми. Завданням адміністративного судочинства є неупереджене, справедливе та своєчасне вирішення адміністративним судом справ у сфері публічно-правових відносин задля ефективного захисту свобод, прав та інтересів фізичних осіб, а також прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Зазначене завдання адміністративного судочинства реалізується в процесі доказування.

Метою статті є дослідження ролі адміністративного суду в процесі доказування в адміністративному судочинстві.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до з'ясування ролі та місця суду в доказуванні в адміністративному судочинстві необхідно з'ясувати поняття та зміст доказування в судовому адміністративному процесі.

Так, доказування в адміністративному судочинстві – це діяльність певних уповноважених суб'єктів судового адміністративного процесу щодо збору та подання інформації про події, дії або стан, або ж витребування адміністративним судом такої інформації за клопотанням учасників справи та їх представників, або за власною ініціативою адміністративного суду для її дослідження та подальшої оцінки [1, с.8].

Змістом предмету доказування необхідно вважати сукупність обставин, що обґрунтовують позовні вимоги, які заявлені щодо предмету публічно-правового спору

позивачем, третьою особою із самостійними вимогами; обґрунтовують відзив, поданий відповідачем на позовну заяву проти зазначених позивачем обставин і правових підстав позову; обґрунтовують відповідь позивача проти наведених відповідачем у поданому відзиві на позовну заяву; пояснень, аргументів та міркувань; обґрунтовують заперечення відповідача щодо зазначених позивачем вимог у відповіді на відзив; мають інше значення для розгляду та вирішення справи і підлягають встановленню при постановленні судового рішення [2, с. 74].

З наведених тверджень вчених вбачається, що вони в тій чи іншій мірі стосуються суб'єктів чи учасників адміністративного судочинства, а також їхньої ролі в процесі доказування. Тому для з'ясування суті процесу доказування є доцільним встановити суб'єктів такого доказування.

В адміністративному судочинстві загальноприйнятим є поділ суб'єктів на такі три групи: 1) ті, які безпосередньо здійснюють правосуддя; 2) учасники справи, які прямо зацікавлені у результатах її вирішення: сторони; треті особи; представники сторін та третіх осіб; 3) особи, які сприяють здійсненню правосуддя: свідок; експерт; секретар судового засідання; судовий розпорядник; спеціаліст; перекладач тощо.

Якщо учасників адміністративного судочинства, що зацікавлені у вирішенні справи, беззаперечно можна віднести до суб'єктів доказування, то думки щодо інших суб'єктів не характеризуються одноставністю думок вчених. Позиції науковців розділилися. Одні вважають, що суд не заінтересований в розгляді справи, тому не повинен входити в перелік осіб, що здійснюють доказування. Інші – суд входить в число суб'єктів доказування, оскільки такі повноваження йому надані законом, він зобов'язаний ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Переконані, що адміністративний суд є суб'єктом доказування. Указане визначено законом. Так, відповідно до ч.4 ст.77 КАС України, докази адміністративному суду надають учасники справи. Суд може запропонувати позивачу, відповідачу надати докази та збирати докази з власної ініціативи, крім випадків, визначених КАС України.

Згідно із ч.4 ст.9 КАС України, суд вживає передбачені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин справи, в тому числі й щодо виявлення та витребування всіх доказів з власної ініціативи (принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи).

Аналізуючи зазначене, можна зробити висновок, що така активність адміністративного суду є не тільки процесуальною діяльністю, спрямованою на керування судовим засіданням та скеруванням судового розгляду на забезпечення необхідних умов для всебічного і повного дослідження обставин справи, зберігаючи при цьому незалежність, об'єктивність і неупередженість, а й свідчить про те, що адміністративний суд є і повинен бути повноцінним і активним суб'єктом доказування. Указане необхідно, щоб збалансувати процесуальне положення сторін, оскільки у судовому адміністративному процесі особі, яка потребує судового захисту, як правило, протистоїть потужний адміністративний апарат. У зв'язку з наведеним позивач та відповідач заздалегідь перебувають у нерівних процесуальних можливостях [3, с. 167].

Особливістю адміністративного судочинства України є те, що у судовому процесі простій людині протистоїть потужний адміністративний апарат, в штаті якого працює не один юрист. У зв'язку з цим у позивача та відповідача заздалегідь складаються нерівні можливості. Щоб певним чином урівноважити їх становище, суд відіграє активну роль в адміністративному процесі для того, щоб посприяти особі в захисті її прав. Для цього адміністративний суд допомагає особі визначитися з доказами, що підтверджують обставини, на які він посилається; вживає певних заходів, щоб особа надала додаткову інформацію, яку суд може оцінити при вирішенні справи; за власною ініціативою витребувати докази, яких, на думку адміністративного суду, не вистачає. Отож, «адміністративний суд, на відміну від класичного змагального цивільного процесу, де суд оцінює виключно те, на що посилаються сторони, зобов'язаний повністю встановити усі обставини справи, щоб ухвалити законне й об'єктивне рішення. Така роль суду частково ґрунтується на принципі, що має назву розшукового або інквізиційного, чи принципу офіційності» [4, с. 22].

Крім того, теорія та практика адміністративного судочинства знаходить принцип офіційного з'ясування усіх обставин справи в низці норм Кодексу адміністративного судочинства України, на реалізації яких адміністративний суд: остаточно визначає предмет спору та характер спірних правовідносин, з'ясовує зміст позовних вимог та склад всіх учасників судового процесу, встановлює обставини справи та збирає докази в справі; головує в судовому засіданні може надати сторонам та іншим учасникам справи можливість надати додаткові пояснення; суд вживає встановлені законом заходи, що необхідні для з'ясування всіх обставин справи, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи; також адміністративний суд може визнати

обов'язкову участь у судовому засіданні сторони (чи сторін) або третьої особи, якщо виникне необхідність дослідити її пояснення; може дослідити докази щодо обставин, які визнаються сторонами, якщо є сумнів щодо достовірності цих обставин та добровільності їх визнання; під час допиту свідка в адміністративному суді може задавати йому питання в будь-який час, а не лише після закінчення допиту його учасниками справи, як це здійснюється у цивільному судочинстві; з'ясовує чим якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, а також якими доказами вони підтверджуються [5, с. 54; 6, с. 55].

Те, що адміністративний суд виступає суб'єктом доказування підтверджується й судовою практикою. Так, в судових рішеннях Верховний Суд дійшов таких висновків:

1) ураховуючи зміст заперечень проти позову, суд повинен був витребувати певні докази, які підтверджують міркування сторони. Якщо відповідача таких доказів не подав або ж надані докази були недостатніми, адміністративний суд, керуючись принципом офіційного з'ясування обставин справи, був зобов'язаний з власної ініціативи витребувати докази, які підтверджують або спростовують обставини справи. Суд не вимагав від відповідача подати усі необхідні докази, не створив необхідні умови для встановлення фактичних обставин адміністративної справи і правильного застосування законодавства. Суд касаційної інстанції також зазначив, що при новому розгляді справи адміністративному суду необхідно урахувати, що предметом доказування є обставини, якими обґрунтовуються позовні вимоги та заперечення осіб, або які мають інше правове значення для вирішення адміністративної справи, та які потрібно встановити при постановленні судового рішення. Судом з власної ініціативи не вжито необхідних заходів задля витребування всіх доказів по справі; судом винесено ухвалу про закінчення з'ясування обставин у справі, в той час як не проведено необхідних для повного та всебічного з'ясування обставин справи дій, не перевірено усіх вимог та заперечень осіб, які беруть участь у справі, та не вичерпано всіх можливостей щодо збирання й оцінки доказів (постанова ВС від 27 травня 2008 року, справа № 21-1466во07);

2) при новому розгляді адміністративної справи суду необхідно звернути увагу на те, що позов не відповідає визначеному чинним законодавством порядку і способу захисту права. Правила КАС України щодо зазначення позивачем у позовній заяві способу захисту адміністративним судом порушених прав не унеможливають обрання іншого способу захисту самим судом. Зміст принципу офіційного з'ясування всіх обставин у адміністративній справі зобов'язує суд до активної ролі під час розгляду справи, в тому числі й щодо уточнення змісту позовних вимог, з наступним обранням відповідного способу захисту порушеного права (постанова ВСУ від 14 лютого 2012 року, справа №21-402во10);

3) суд не вимагав від сторони надати усі докази, не створив у справі необхідні умови для встановлення фактичних обставин адміністративної справи і правильного застосування законодавства; фальшивість доказу (документу) не було перевірено адміністративним судом за допомогою висновків експертизи, поясненнями свідків, зокрема посадових осіб, які виготовляли цей документ, порівняння з іншими письмовими чи речовими доказами; мають бути повністю встановлені обставини справи, щоб адміністративний суд міг ухвалити справедливе та об'єктивне рішення. Принцип офіційності, зокрема, проявляється у тому, що адміністративний суд повинен визначити обставини, які необхідно встановити для вирішення спору; з'ясовує якими доказами сторони можуть обґрунтовувати свої вимоги чи заперечення щодо цих обставин; суд має запропонувати сторонам доповнити чи пояснити певні обставини, а також надати адміністративному суду додаткові докази. При цьому суд має вживати

заходи щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи (постанова ВС від 6 серпня 2021 року, справа № 805/1692/17-а).

Отже, адміністративний суд здійснює активну роль в процесі доказування в адміністративному судочинстві, що визначається принципом офіційного з'ясування всіх

обставин справи, на реалізацію якого суд вживає визначені законом заходи, необхідні для з'ясування всіх обставин у справі, у тому числі щодо виявлення та витребування доказів з власної ініціативи, а також вчиняє інші дії, необхідні для ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення, з врахуванням норм КАС України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордєєв В.В. Суб'єкти доказування в адміністративному судочинстві України. Форум Права. 2022. №1. С. 6–12. URL: https://forumprava.pp.ua/files/006-012-2022-1-FP-Gordieiev_3.pdf
2. Джафарова М. В. Окремі питання доказування в адміністративному судочинстві в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 69–75
3. Дубенко О. М. Деякі проблеми визначення видів суб'єктів доказування в адміністративному судочинстві. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. Вип. 34. С. 165-171.
4. Шишкін В. Змагальність – принцип судочинства в демократичному суспільстві. *Право України*. 1999. № 12. 158 с.
5. Колпаков В.К., Гордєєв В.В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в системі принципів адміністративного судочинства. *Право України*. 2014. № 3. С. 47–56.
6. Столбовий Ю.М. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя. 2014. 196 с.